

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 347.13: 347.123

Г. В. Луцька
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

ТИМЧАСОВА ОКУПАЦІЯ ЧАСТИНИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ В МЕХАНІЗМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Починаючи з 2014 року в Україні відбувається тимчасова окупація частини території внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Датою початку окупації частини території України, зокрема Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, є 20 лютого 2014 року, що законодавчо закріплено у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII (далі – Закон) [1]. Цим Законом тимчасово окупованою територією було визначено сухопутну територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій, внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, повітряний простір над цими територіями.

Пізніше Постановою Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17 березня 2015 року № 254-VIII було визнано тимчасово окупованими територіями окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей, в яких відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» 16 вересня 2014 року № 1680-VII запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування, до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, російських окупаційних військ, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території України та відновлення повного контролю України за державним кордоном України [2].

Тимчасова окупація зазначених територій України зумовила припинення діяльності на цих територіях органів судової влади та нотаріату України (які здійснюють охорону і захист цивільних прав громадян), органів місцевого самоврядування (які як виконавчі органи місцевих рад діють як органи опіки та піклування і здійснюють вирішення окремих сімейних спорів) та створила перешкоди у здійсненні громадянами України,

які проживають на тимчасово окупованих територіях, їхніх цивільних прав (зокрема, права власності на нерухоме майно, спадкові права, права на підприємницьку діяльність, право на свободу пересування, права на судовий захист, можливість державної реєстрації фактів народження і смерті тощо). У зв'язку з чим Україна в зазначеному Законі та інших нормативно-правових актах встановила для таких громадян відповідні гарантії здійснення їхніх цивільних прав.

Отже, тимчасова окупація частини території України є правовим явищем, яке встановлено законом (юридичний факт), в результаті якого запроваджено законодавчо визначені особливості здійснення, охорони і захисту цивільних прав громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, та який має вирішальне значення для існування і розвитку, а також наукового вивчення зазначених правовідносин.

В науковій літературі дослідженню юридичних фактів в цивільному праві присвячена чимала увага вчених-цивілістів (С.С. Алексєєв, О.Г. Братель, В.Б. Ісаков, А.В. Коструба, О.О. Красавчиков, М.Д. Пленюк, М.А. Рожкова, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova та ін.). Проте серед юридичних фактів в цивільному праві (не кажучи вже про юридичні факти в цивільному процесуальному праві) увага в основному приділяється лише розкриттю ознак та класифікації юридичних фактів, без надання детальної характеристики тому чи іншому юридичному факту. При цьому в цивільному праві серед підстав для звільнення особи від відповідальності за порушення зобов'язань в договірних відносинах виділяється такий юридичний факт, як військові конфлікти (дії) як різновид форс-мажорних обставин. Водночас не зустрічається досліджень з характеристикою тимчасової окупації частини території України (або взагалі військової окупації) як одного з видів юридичних фактів в приватноправовому регулюванні правовідносин за участю мешканців тимчасово окупованих територій України. Проте, як слушно зауважують окремі науковці, кожному юридичному факту має бути надана конкретна характеристика [3, с. 96].

З огляду на зазначене, встановлення місця та ознак тимчасової окупації окремих територій України в системі юридичних фактів в цивільно-праві й ставить за мету наша стаття.

Передусім визначимось з етимологічним значенням терміну «окупація», з метою подальшої його характеристики як юридичного факту. Так, в енциклопедичній літературі термін «окупація» тлумачиться як тимчасове відторгнення, захоплення чужої території військовою силою, а також як період такого захоплення і перебування цивільного населення на захопленій території [4]. Військова окупація (від лат. *occupatio* – захоплення) означає в міжнародному праві тимчасове заняття озброєними силами території противника. Вона породжує певні наслідки для учасників збройного конфлікту. При окупації влада окупованої держави практично припиняється, адміністративне управління територією здійснюється військовим командуванням окупаційних військ з дотриманням норм міжнародного права [5].

Отже, окупація передусім є процесом, який має чітко визначений початок захоплення чужої території, на якій влада окупованої держави практично припиняється, та тимчасовий характер дії. Саме таке загальноприйняте розуміння терміну «окупація» й було закладено Україною у вищенаведених Законі і Постанові Верховної Ради України. Причому характеристика цього юридичного факту як процесу відповідає одній із запропонованих в літературі класифікацій юридичних фактів на явища та процеси [6; 7]. Водночас тимчасова окупація території є явищем реальної дійсності, адже являє собою як поведінку людей (з боку держави-агресора, якою є Російська Федерація), а також явищем правової дійсності, адже являє собою порушення норм міжнародного права та конституційних прав і свобод громадян України, які мешкають на тимчасово окупованих територіях України.

І хоча в юридичній літературі визнається, що виникнення юридичних наслідків можливо лише за наявності «ланцюжка», що складається з таких «ланок»: 1) закріплення в нормі права ідеальної правової моделі обставини, з настанням якої зв'язуються певні наслідки; 2) настання самої конкретної життєвої обставини, яка відрізняється від свого абстрактного прототипу рядом окремих ознак; 3) реалізація норми права, під дію якої підпадає ця подія [8], проте в ситуації з тимчасовою окупацією, на наше переконання, зазначений факт в силу Закону вже спричинив юридичні наслідки, адже він став загальною передумовою здійснення мешканцями тимчасово окупованих територій їхніх цивільних прав та водночас створив у державі в особі державних органів ряд обов'язків з гарантування, дотримання і забезпечення здійснення і захисту цивільних прав таких громадян.

Таким чином, у житті громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, така подія, як окупація, згідно із прийнятим Законом створила відповідні юридичні наслідки і вплинула на їхні цивільні права і, залишаючись триваючим фактом, стала юридичною умовою для здійснення і захисту такими громадянами своїх цивільних прав.

З огляду на те, що юридичний факт є передусім загальноправовою категорією, проаналізуємо наукові підходи теоретиків права стосовно визначення цього поняття. Так, загальноприйнятим є розуміння юридичних фактів як соціальних обставин (подій, дій тощо), які згідно з нормами права викликають настання певних правових наслідків – виникнення, зміну, припинення правовідносин [9, с. 429]. Юридичними фактами називають конкретні життєві обставини, з якими юридична норма пов'язує виникнення, зміну чи припинення правових наслідків (правовідносин) [10, с. 163], тобто це обставини реального життя, з якими норми права пов'язують встановлення, зміну чи припинення правовідносин [11, с. 193]. Юридичними фактами також розуміють конкретні соціальні обставини (події, дії), що породжують відповідно до норм права настання правових наслідків (виникнення, зміну чи припинення правових відносин) [12, с. 7]. Юридичний факт також тлумачать як передбачену гіпотезою правової норми конкретну обставину, з настанням якої виникають, змінюються або припиняються правові відносини [13, с. 84]. Юридичний факт – один з елементів правовідносин: певні життєві обставини, ситуації, з якими юридичні норми пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин. Юридичними називаються ті факти, які тягнуть за собою правові наслідки, конкретизують зміст взаємних прав та обов'язків сторін [14, с. 524].

В цивільному праві юридичні факти є підставою виникнення цивільних прав і правовідносин [15, с. 119–120]. Юридичний факт – це факт реальної дійсності, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, а співвідношення названих фактів і норм будується за принципом приватної свободи і загальної передумови руху цивільних правовідносин [6]. Визначення поняття юридичного факту поєднує у собі два нерозривно пов'язаних моменти: матеріальний і юридичний. З одного боку, це явище дійсності – подія або дія. У цьому сенсі йдеться про матеріальний, а точніше «реальний» факт. Але, з іншого боку, цей реальний факт, будучи передбаченим нормою права, породжує відповідні правові наслідки, а тому є не просто «фактом реальності», а фактом юридичним [16, с. 45].

Дефініція юридичних фактів, на думку науковців, має об'єднувати такі ознаки: закріплення в нормі права абстрактної моделі обставини,

з настанням якої пов'язують певні юридичні наслідки; фактичне (реальне) настання життєвих обставин; можливість самостійно породжувати юридичні наслідки. У зв'язку з цим під юридичним фактом в цивільному праві слід розуміти реальну життєву обставину, з правовою моделлю якої цивільне право пов'язує певні юридичні наслідки і фактичне настання якої тягне за собою такі наслідки в сфері цивільних правовідносин [17, с. 6, 14].

Юридичні факти мають час (період) свого існування: вони зароджуються і припиняються; юридичний факт також має існувати в певному місці [18, с. 169].

Аналіз положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, свідчить, що тимчасова окупація є подією, яка згідно із зазначеним Законом зумовила встановлення особливого правового режиму на цій території, визначає особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.

Водночас, за своєю правовою природою, тимчасова окупація окремих територій України не є звичайним юридичним фактом, який зумовлює виникнення, зміну, припинення правовідносин. Так, з одного боку, взявши за основу загальноприйнятту класифікацію юридичних фактів в цивільному праві [19, с. 32] ми можемо кваліфікувати тимчасову окупацію окремих територій України як юридичний факт – подію (оскільки тимчасова окупація не залежить від громадян – мешканців тимчасово окупованих територій), яка за походженням є соціальною (адже тимчасова окупація залежить від діяльності людей), а за наслідками – оборотною подією.

І хоча цей юридичний факт по відношенню до громадян України є подією, звісно ж він зумовлений неправомірними діями (агресією) з боку Російської Федерації та має місце (відбувається) на чітко визначеній території.

З іншого боку варто враховувати поділ науковцями в окремих правовідносинах юридичних фактів на моментальні і триваючі [3], а також віднесення фактів тривалої дії до юридичних умов (оскільки самі юридичні факти, як правило, є обставинами разового, ситуаційного значення), якими детермінується декілька правових зв'язків [20], адже зазначена класифікація юридичних фактів в цивільному праві має значення й для характеристики тимчасової окупації як триваючого юридичного факту, який фактично є юридичною умовою здійснення цивільних прав громадянами, які проживають на тимчасово окупованих територіях.

Кваліфікація тимчасової окупації саме як триваючого юридичного факту (юридичної умови) дозволяє говорити про такий факт, як правові відносини, який відображає правовий зв'язок в узагальненому вигляді. Тобто юридичне значення має, як правило, факт існування (чи відсутності) тих чи інших правових відносин [21, с. 108]. В нашому ж випадку тимчасова окупація, згідно із ухваленим Законом, цивільні права не змінювала (не встановлювала нові цивільні права та не скасовувала існуючі), а тільки зумовила особливий порядок їх реалізації (здійснення, охорони і захисту). До речі, такий висновок також впливає з положень ч. 2 ст. 4 Закону, в якій правовий режим тимчасово окупованої території як раз й пов'язується з особливим порядком забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII встановлено, що: а) на тимчасово окупованій території на строк дії цього Закону поширюється особливий правовий режим перетину меж тимчасово окупованої території, вчинення правочинів, проведення виборів та референдумів, реалізації інших прав і свобод людини і громадянина. Правовий режим тимчасово окупованої території передбачає особливий порядок забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території (ст. 4); б) за зверненням громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї, за місцем їх перебування оформляються і видаються органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, довідки, що підтверджують місце їх перебування (ст. 6); в) набуття та припинення права власності на нерухоме майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території, здійснюється відповідно до законодавства України за межами тимчасово окупованої території. У разі неможливості здійснення державним реєстратором повноважень щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень на тимчасово окупованій території орган державної реєстрації визначається Кабінетом Міністрів України. На тимчасово окупованій території будь-який правочин щодо нерухомого майна, у тому числі щодо земельних ділянок, вчинений з порушенням вимог цього Закону, інших законів України, вважається недійсним з моменту вчинення і не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю (ст. 11); г) у разі якщо остан-

нім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, а нерухоме майно або основна його частина, у разі відсутності нерухомого майна – основна частина рухомого майна знаходиться на території, передбаченій частиною першою цієї статті, місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів (ст. 11-1); д) водночас цим Законом обмежено свободу пересування та вільний вибір місця проживання на тимчасово окупованих територіях, чим встановлено певні обмеження в реалізації особистого немайнового права на свободу пересування (ст. 313 ЦК України), яке має здійснюватись з урахуванням порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Водночас, з огляду на зазначені положення Закону, варто взяти до уваги, що встановлені вказаним Законом особливості реалізації (здійснення, охорони і захисту) цивільних прав в умовах тимчасової окупації залежать не лише від самого факту тимчасової окупації, який за змістом згаданого Закону варто розглядати лише як одну із ключових юридичних умов реалізації цивільних прав. Оскільки у реальній дійсності частіше існує комплекс фактів (складні юридичні факти), тобто такі фактичні обставини, які складаються з декількох юридично значущих обставин [6, с. 54], тому цивільні права та обов'язки, а точніше – передбачені Законом особливості їх здійснення, пов'язані з іншим юридичним фактом, який можна охарактеризувати як юридичний факт – стан, що пов'язаний із фактичним проживанням громадян України на тимчасово окупованій території, тобто із статусом мешканця тимчасово окупованої території. Такий висновок, також слідує, зокрема, із положень наказу Міністерства юстиції України «Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України» від 28.03.2016 № 898/5.

Тимчасову окупацію варто також додатково розглядати як юридичний факт – подію в цивільному процесуальному праві [22], адже Законом було змінено цивільну процесуальну підсудність та віднесено розгляд цивільних справ, підсудних місцевим загальним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, – місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Апеляційним судом міста Києва. Крім того, Цивільний процесуаль-

ний кодекс України було доповнено статтею, якою встановлено процесуальний порядок провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України (ст. 257-1). Розгляд судами вказаних справ окремого провадження як раз напряму залежить від зазначеного юридичного факту – факту тимчасової окупації частини території України, на якій мав місце факт народження або смерті особи, що є необхідним для виникнення цивільних процесуальних правовідносин за ст. 257-1 ЦПК України.

Додатково варто звернути увагу, що тимчасова окупація виступає юридичним фактом й стосовно внутрішньо переміщених осіб, гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів яких встановлено Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII [23]; цей Закон визнає тимчасову окупацію загальновідомою обставиною, з якою пов'язується набуття особою статусу внутрішньо переміщеної (при цьому, що стосується цивільних правовідносин, то упродовж строку тимчасової окупації внутрішньо переміщена особа з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим звільняється від обов'язку погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків за ним, якщо об'єктом іпотеки є майно, розташоване (zareєстроване) на території, що після укладення такого іпотечного договору була тимчасово окупована), а це додатково підтверджує, що тимчасова окупація є особливим юридичним фактом.

Тимчасова окупація стала юридичним фактом й щодо забезпечення реалізації речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України, юридичний механізм якого запроваджено Наказом Міністерства юстиції України від 28.03.2016 № 898/5 «Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України» [24], яким встановлено, що державна реєстрація права власності та інших речових прав на нерухоме майно, що розташоване в межах території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, а також тимчасово окупованої території Донецької та Луганської областей, проводиться незалежно від місцезнаходження такого майна.

Із юридичним фактом тимчасової окупації пов'язано також створення вільної економічної зони «Крим» на підставі відповідного закону [25], яким в сфері цивільних правовідносин зокрема встановлено, що протягом строку тимчасової окупації: а) передача права приватної власності на об'єкти, що розташовані (знаходяться) на тимчасово окупованій території України, підлягає реєстрації на іншій території України згідно з правилами, встановленими законодавством України;

б) приватизація об'єктів державної та комунальної власності здійснюється згідно із Законом України «Про приватизацію державного майна» та законодавством України про приватизацію комунального майна; в) будь-які правочини із землями, що розташовані (знаходяться) в межах тимчасово окупованої території України, здійснюються за правилами, встановленими Земельним кодексом України та іншим законодавством України щодо відчуження (продажу, оренди) землі на території України; г) не дозволяється здійснення будь-яких правочинів з об'єктами власності, якщо їх стороною є особа, яка знаходиться у власності або перебуває під контролем держави-окупанта.

Юридичний факт тимчасової окупації спричинив зміни й в нотаріальному процесі (зокрема щодо нотаріального провадження з оформлення спадщини, яка відкрилась на тимчасово окупованій території або вчинення правочинів щодо нерухомого майна, розташованого на тимчасово окупованій території), а сам факт тимчасової окупації розглядається науковцями як один з елементів, що який створює, змінює або припиняє відносини, за якими окремі науковці слушно пропонують у теорії нотаріального процесу виділяти в окрему групу нотаріальні провадження, обтяжені таким елементом [26, с. 307]. Таким чином, юридичний факт тимчасової окупації змінює передусім місце вчинення нотаріальних дій щодо спадкового або нерухомого майна, розташованого на тимчасово окупованій території, а також встановлює особливості нотаріального провадження з урахуванням суб'єктного складу учасників нотаріальних дій, які мешкають на тимчасово окупованій території, адже без звернення до нотаріуса здійснення цих цивільних прав в зазначених правовідносинах неможливе.

Таким чином, в цивільних правовідносинах за участі громадян України, які проживають на території України, що стала тимчасово окупованою, відбулася так би мовити диференціація цивільно-правового регулювання правовідносин за їхньою участю. І тут ми погоджуємось із думкою, що на сьогодні ефективність механізму правового регулювання багато в чому залежить від уміння законодавця відчувати, «тримати руку на пульсі» існування суспільних відносин, оскільки загальним джерелом юридичних фактів є соціальна дійсність [27, с. 60]. Саме завдяки ухваленню вищезгаданого Закону, громадяни України, які мешкають на тимчасово окупованих територіях України, отримали гарантії здійснення, охорони і захисту своїх цивільних прав в умовах тимчасової окупації.

Сама ж тимчасова окупація частини території України в цьому випадку виступила в механізмі цивільно-правового регулювання юридичним фактом – соціальною оборотною триваючою подією, явищем реальної та правової дійсності, зумов-

леним порушенням державою-агресором – Російською Федерацією норм міжнародного права на чітко визначеній території; триваючим фактом, який в силу Закону став юридичною умовою здійснення і захисту цивільних прав громадянами, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Крім того, дія правового режиму тимчасової окупації території України зумовила виникнення в Україні юридичного явища під назвою «квазііноземний елемент», який потребує подальших наукових досліджень через призму охорони та захисту прав і свобод громадян України, які проживають на окупованій території, чи території, де проводиться антитерористична операція.

Література

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. Офіційний вісник України. 2014 р., № 36, стор. 35, ст. 957.
2. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями: Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 254-VIII. Офіційний вісник України. 2015 р., № 24, стор. 18, ст. 655.
3. Отрадна О. О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2014. 328 с.
4. Толковый словарь Ожегова. Термин «Оккупация». URL: <http://www.endic.ru/ozhegov/Okkupacija-20063.html>.
5. Большая Советская энциклопедия. Термин «Оккупация». URL: http://www.endic.ru/enc_sovet/Okkupacija-43418.html.
6. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. М.: Госюриздат, 1958. 182 с.
7. Рожкова М. А. Теории юридических фактов гражданского и процессуального права: понятия, классификация, основы взаимодействия: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03; 12.00.15. Москва, 2010. 418 с.
8. Боруленков Ю. П. Юридический факт как образ обстоятельства реальной действительности. Бизнес в законе. Международный экономико-юридический журнал. 2013. № 1. С. 122–127. URL: <https://www.iaaj.net/node/2035>.
9. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В. К. Бабаева. М.: Юристъ, 2004. 592 с.
10. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2 т. М.: Юридическая литература, 1981. Т. 2. 1982. 468 с.
11. Загальна теорія держави і права / За ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 1997. 320 с.
12. Исаков В. Б. Проблемы теории юридических фактов: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.01. Свердловск, 1985. 27 с.
13. Рабинович П. М. Основы общей теории права и держави: Навч. посібник. 5 вид. зі змін. К.: Атіка, 2001. 174 с.
14. Популярна юридична енциклопедія / [Гіжевський В. К., Головченко В. В., Ковальський В. С. (кер.) та ін.]; керівник авт. Колективу В. С. Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
15. Иоффе О. С. Правотношение по советскому гражданскому праву Л.: Изд-во ЛГУ, 1949. 141 с.
16. Харитоновна О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення ре-

зультатів творчої діяльності (концептуальні засади): монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 346 с.

17. Рожкова М. А. Юридические факты гражданского и процессуального права: соглашения о защите прав и процессуальные соглашения. Исслед. центр частного права. М.: Статут, 2009. 332 с.

18. Коструба А. В. Поняття юридичних фактів та їх ознаки в цивільному праві України. Часопис Київського університету права. 2011 № 1. С. 168–172.

19. Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права. Право України. 2003. № 7. С. 29–33.

20. Харитонов Є. О., Нагорняк В. А. Деякі проблемні питання визначення поняття та видів юридичних фактів у цивільному праві. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип. 33. С. 7–18.

21. Харитонova О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії): Монографія. О.: Юрид. літ., 2004. 328 с.

22. Братель О. Г. Юридичні факти-події як складова цивільних процесуальних юридичних фактів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2015. Вип. 4. Т. 1. С. 93–97.

23. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. Офіційний вісник України. 2014 р., № 94, стор. 7, ст. 2709.

24. Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України: Наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2016 № 898/5. Офіційний вісник України. 2016 р., № 25, стор. 137, ст. 1010.

25. Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України: Закон України від 12 серпня 2014 року № 1636-VII. Офіційний вісник України. 2014 р., № 78, стор. 7, ст. 2222.

26. Кармаза О. О. Забезпечення цивільних прав громадян в умовах дії правового режиму на тимчасово окупованій території України: загальнотеоретичні положення нотаріального процесу. Публічне право. 2015. № 3 (19). С. 305–312.

27. Фркт'ї п"С. Поняття юридичного факту в доктрині цивільного права: історія і сучасність. Юридична Україна. 2014. № 11. С. 58–62.

Анотація

Луцька Г. В. Тимчасова окупація частини території України як юридичний факт у механізмі цивільно-правового регулювання. – Стаття.

Наводиться законодавче регулювання правового режиму тимчасово окупованих територій України. Визначаються цивільно-правові наслідки тимчасової оку-

пації. Розкривається етимологічне значення терміну «окупація». Наводиться розуміння юридичних фактів як загальноправової категорії. Виділяються ознаки тимчасової окупації як юридичного факту, здійснюється його кваліфікація в системі юридичних фактів цивільного права. З огляду на положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» дається характеристика тимчасової окупації частини території України та обґрунтовується, що тимчасова окупація виступила в механізмі цивільно-правового регулювання юридичним фактом – соціальною оборотною триваючою подією, явищем реальної та правової дійсності, зумовленим порушення Російською Федерацією норм міжнародного права на чітко визначеній території, триваючим фактом, який в силу закону став юридичною умовою здійснення і захисту цивільних прав громадянами, які проживають на тимчасово окупованих територіях.

Ключові слова: юридичний факт, цивільно-правове регулювання, цивільні правовідносини, тимчасова окупація, тимчасово окупована територія України, цивільні права, охорона, захист, здійснення прав.

Summary

Luts'ka H. V. Temporary occupation of part of the territory of Ukraine as a legal fact in the mechanism of civil law regulation. – Article.

Legislative regulation of the legal regime of the temporarily occupied territories of Ukraine is given. The civil consequences of the temporary occupation are determined. The etymological meaning of the term “occupation” is revealed. The understanding of legal facts as a common law category is given. There are signs of temporary occupation as a legal fact, its qualification in the system of legal facts of civil law. Given the provisions of the Law of Ukraine “On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine” gives a description of the temporary occupation of Ukraine and substantiates that the temporary occupation was a mechanism of civil law regulation – a social reversible event, a phenomenon of reality and legal reality caused by the Russian Federation’s violation of international law in a clearly defined territory, an ongoing fact that by law has become a legal condition for the exercise and protection of civil rights by citizens living in the temporarily occupied territories.

Key words: legal fact, civil law regulation, civil legal relations, temporary occupation, temporarily occupied territory of Ukraine, civil rights, protection, protection, realization of rights.